

O Prebilechio Cheneral d'Aragón

“¿Qué dimonios semos fendo aquí!?” Bella cosa asinas debió d'izir, encarrañato, bel chefe melitar, prebablemén un miembro de l'alta nobleza d'o Reino d'Aragón en mirando-se, bel día d'o mes de chunio de l'año 1283, en bel punto d'a ribera de l'Ebro á o canto d'a buega con Nabarra, a gotiata de tropas que iba plegando ta ixa zona. A suya arribata obedexeba á ra mobilizazi3n melitar decretata por o rei Pietro III d'Arag3n, qui acabarba estando conoxito como "o Gran". Un rei gran, sin duda, en o suyo fesico (mediba 1'73 m., muito alto ta ra suya epoca) pero sobre tot en audazia: solo que una añada antis, baxo un siñal de San Chorche cantonato por cuatro capezas de moros -que feban remeranza d'a fabor que Dios eba feito á os aragoneses ta benzer á os suyos enemigos debán d'os muros de Uesca en 1096-, a suya flota e o suyo exerzito eban marchato de cruzata dende Tortosa. En ixa ziudadá, berdadera base mercantil, nabal e melitar d'a Corona d'Arag3n, do complegaban (Ebro t'arriba, Ebro t'abaxo) as enerchías, as chens e os recursos d'os suyos tres Estatos, o rei d'Arag3n s'eba parato ta salir de cruzata cuenta a las costas de Túnez, dende do s'atacaba á ras naus catalanas e balenzianas que comerziaban por o Mediterráneo.

Bi n'ha qui dizieron alabez e dizen agora que, mientras luitaba en o norte d'Africa, Pietro se miraba de bislai cara t'a isla de Sizilia, á mui pocas millas de do se trobaba con o suyo exerzito e flota. En ixe tiempo, os sizilianos s'eban rebelato cuenta a los suyos dominadors franceses y eban aconsiguito forachitar-los d'a isla. Pero o rei Carlos d'Anjou, cuala lechitimidad yera furamén rebutata por a muller d'o rei d'Arag3n (Costanza d'Hohenstaufen, filla de l'anterior rei de Sizilia, Manfredo I), yera dispuesto á recuperar o suyo reino por a fuerza e reorganizaba ta ixo ro suyo redotato exerzito en Mesina, uno d'os pocos rincons d'a isla que encara controlaba. As presions de Costanza, as de toz os esiliatos sizilianos que s'eban acubillato en a Corona d'Arag3n (sobre tot as familias Lanza, Lauria e Procida), quizau a tentadura d'un golpe de man fázil fren á tan laminero botín... tot espuntaba enta Sizilia. Fuera u no pas a dezisi3n de desembarcar en a isla o resultato d'un plan amagato d'o rei aragonés, o feito ye que o 30 d'agosto de 1282 lo feba en Palermo, en a punta más luen de do se trobaba Carlos d'Anjou, estando inmeyatamén coronato rei de Sizilia entre o goyo popular.

En nobiembre de 1282, dimpués de lanzar os suyos terribles almugábars e os suyos experimentatos pions cuenta a los franceses por tierra, e redotar igualmén por mar á ra superior flota d'o suyo enemigo en diferens occasions, no quedaba ni un solo anchebino en a isla. Consumata a redota d'o suyo faborito, a carraña d'o Papa (qui ya

l'eba refusato á Pietro ro reconoximiento d'o caráuter de cruzata á ra suya abentura norteafricana antis d'a suya marcha de Tortosa) se trasformó en escomunión. Una añada dimpués plegarba mesmo á declarar-lo depuesto d'o suyo trono ta entregar-se-lo á o segundo fiillo d'o rei de Franzia, Carlos de Valois. Pero antis de poder posar-se en el íste deberba fer traña con a fuerza dica os dominios de Pietro. A güembra d'una guerra total con Franzia s'acapizaba sobre a Corona d'Aragón.

En ixé berano de 1283, en as buegas de Nabarra, no solo que a seguridad d'o reino pesaba en o animo d'os aragoneses. L'autibidá belica de Pietro eba trayito ro esblimiento de trebutos nuevos que grababan duramén a limitata capacidá economica d'un país que, manimenos, no se benefiziaba guaire d'as bentaxas comercials que sí trayeba ra expansión mediterránea á os mercaders catalans. Se trataba d'un malcontento que eba ito en aumento dende que Chaime I, que s'eba bisto faborexito por a finanziazió d'a burguesía mercantil catalana con ocasión d'a conquista de Mallorgas, eba pribato á Aragón d'azeso á o mar en fer d'a Balenzia conquistata un reino esferenziato d'íste. As dificultaz que Chaime I eba endurato con os aragoneses, a fuerte boluntá d'istos de limitar as prerrogatibas reyls e a predisposizió de Cataluña á apachar-se á ras nezesidaz politicas e financieras d'o monarca á cambeo d'a suya protezió ta os intreses mercantils catalans, determinoron un progresibo pingamiento d'a corte dende Zaragoza dica Barzelona.

E agora a guerra... A nobleza aragonesa, como ya eba tenito a enchaquia de fer en ocasiones anteriores, capitalizó e lideró un mobimiento d'escontento entre as fuerzas bibas d'o país que obedexeba tanto á os suyos intreses de clase como á os chenerals d'o reino, á chuzgar por o refirme que otenió de ziudaz e billas. L'arrunzamiento d'as tropas en a buega nabarra se trasformó en un plante y en una crida á arroclar-sen toz os chefes e representans d'os estamentos d'o reino en a amanata ziudá de Tarazona. O liderazgo d'os nobles acorporó o refirme d'os chefes d'as milizias urbanas e d'os dinatarios eclesiasticos astí presens, qui se constituyoron en asamblea ta presentar á o rei una ristra de greuches que apedillaban chustificatamén á una nozió de l'intrés cheneral d'o país (e no solo que á ra esfensa d'as prerrogatibas e inmunidaz d'os más poderosos) d'una fuerza inusual. L'asamblea de Tarazona desichió a zelebrazió d'un consello ta ra guerra de Sizilia e la que s'abarruntaba con Franzia, e condizionó a prestazió d'o serbizio armato d'os aragoneses á l'azeutazió por parti d'o rei d'una serie de greuches e quexas que presentoron por escrito en o mes de setiembre.

O rei respostió dizindo que, si eba de dar satisfazió á tals demandas, primero s'atendese á la esfensa d'o reino meyante a requerita imbasió de Nabarra. Debán

d'ixa respuesta, os asambleyarios se churamentaron fren á o rei, estatueziendo una unión (a primera e más chenuína Unión Aragonesa) ta fer fren á ras presions d'o monarca ta ro causo de que a suya autitú prebocase as represalias d'íste. Debán d'ista demostración de firmeza, Pietro III se bió artato á considerar prolargata l'asamblea de Tarazona en unas Cortes que eban de zelebrar-sen contino en Zaragoza. Pietro, que yera estato escomulgato por o Papa o 9 de nobiembre de 1282, pero que encá eba d'estar espullato por o pontifize d'a suya corona o 21 d'abiento de 1283, se trobaba en una situación d'estrema debilidá e ni sisquiera o incondicional refirme de Cataluña podeba confrontar a grandaria d'as menazas que s'acapizaban sobre a suya capeza.

Os nobles e monezipios aragoneses se sentiban plenos de lechitimidá ta autuar asinas fren á o suyo rei, e no solo que por a retirata d'o refirme d'o "masimo ministro de Dios en a Tierra" (tan prezaiato por a dinastía reyal aragonesa dende o suyo orichen), sino por a conzenzia politica de que o rei eba preszindito d'o consello e concurso d'os suyos soxetos en o gobierno d'o país y en a preserbación d'a suya seguridad, supeditando-la á intreses puramén dinasticos u diplomaticos de raso allenos á os aragoneses. O feito ye que leboron a suya determinación dica o punto de refusar a obediencia á Pietro y eslechir como rei á o suyo ereu, o infán Alifonso, si o monarca autuaba cuenta os churamentatos sin sentenzia d'o Chustizia d'Aragón. Más encá: tamién li refusarban o reconoximiento e obediencia á Alifonso si no querese oposar-se á l'autuación de su pai.

Asinas, o 3 d'otubre de 1283, en a ilesia d'o combento d'os Dominicos Pedricadors de Zaragoza (en o espazio que güei ocupan o antigo instituto d'amostranza meya "Luis Buñuel" e a Casa Amparo, en la compleganza d'a carrera de Pedricadors con a Plaza de Santo Domingo), s'ubrió a sesión d'unas autenticas "Cortes reboluzionarias" á las que concurrieron otros representans de lumerosas billas, espezialmén altoaragonesas, e d'a propia ziudad de Zaragoza, que interbinió con falera á favor d'a rebelión. Estió más notoria l'ausenzia d'as comunidaz d'o sistema iberico (Calatayú, Daroca e Montalbán), más binculatas á o monarca.

O resultato d'istas Cortes estió ro "atorgamiento" (unque se trató d'un reconoximiento de dreitos otenito por coaczió d'a cheneralidá d'as fuerzas bibas d'o país) d'a *Magna Carta* aragonesa: o Prebilechio Cheneral d'Aragón. Iste documento reculliba en 31 capetulos, entre otros, os siguiens dreitos e libertaz:

-A emologación meyante chura d'os fueros, usos e libertaz por parti d'o rei e o sozmetimiento d'o monarca á istos en totas as suyas autuazions, que no poderban

estar albitrarias sinoalconformes á fuero.

-A limitación d'o poder d'os ofizials reyals e o suyo sozmetimiento á l'ordinamiento foral.

-A no autuazón por parti d'as autoridaz cuenta garra persona si no ye entimata por bella parti (custión que enfluyirba mui poderosamén dende alabez en os prozedimientos d'a Chustizia y en o sistema de guarenzias chudizials aragonés).

-L' autuazón d'o Chustizia d'Aragón ta chuzgar toz os afers que baigan á ras Cortes.

-A imposibilidá de que o rei nombrase chuezes en os lugars que no pertenexeban á ra churisdiziión d'o rei (mida enfilata á presguardar as prerrogatibas d'os señors con potestaz chudizials) e a obligaziión de que as apelazions s'actitasen drento d'o Reino d'Aragón.

-A obligaziión de que os chuezes no fuesen foranos, sino de nazionalidá aragonesa.

-A gratuidá d'a chustizia, de traza que os chuezes no podesen cobrar salario de denguna d'as partis.

-O respeto d'as personas entimatas cuan s'esen embrecatas á comparexer en chudizio.

-A buelta ta ros suyos tetulars d'as propiedaz inchustamén emparatas por o rei Pietro e por o suyo predezesor, Chaime I.

-A obligaziión de que o rei consulte con os grupos sozials d'o reino y, en espezial, con os nobles, infanzons e representans d'as billas e ziudaz, ta poder declarar a guerra e a paz.

-A proibiziión de que o rei tranze as "onors" d'os ricos-ombres (usufruito d'as rendas de bella propiedá de reyalengo) sin que meye causa chustificata.

-A no obligatoriedá de que os ricos-ombres sirban á o rei difuera d'Aragón ni pasen á o mar.

-A libre posesiión, uso y esplotaziión d'as salinas por parti d'os suyos propietarios (en cuenta d'as espropiazions forzosas e os intentos de combertir-las en un monopolio d'o rei abitas en as añadas prezedens).

-A libertá ta l'establimiento d'alfondigas (casas publicas de compra e benda de granos), asinas como a proibiziión d'as casas de chuego.

-A proibiziión de nuevos peaches e monedaches (peitas sobre biens sedibles).

-A zircunduziión d'a proibiziión d'escrabunar corders.

-A libertá de comerzio.

-A libre zerculaziión de personas por Aragón.

-A zircunduziión d'a "quinta", una peita que se caxaba sobre as capezas de ganato.

-L'anulaziión de totas as ordinanzas sobre dreitos de tablas ditatas por o rei, as

cuals, d'astí entadebán nomás podrán estar aprebatas por as Cortes.

-A obligazi3n d'o monarca de combocar Cortes d'o Reino d'Arag3n una begata á l'año en a ziudad de Zaragoza.

Dimpués de l'atorgamiento d'o Prebilechio Cheneral d'Arag3n, Pietro III se bió artato á combocar en o mes d'abiento Cortes de Cataluña ta, meyante l'aprebazi3n d'una serie de "constituzions" (leis), se fesen á os catalans as mesmas u semilars conzesions que s'eban feitas á os aragoneses. Ista nezesidá d'estendillar ta Cataluña o mesmo sistema de guarenzias e prenzipios d'orden constituzional buscaba tanto pribar atro conflicto por motibo de greuche contimparadero, como aconseguir nuevos refirmes politicos e finanziers d'a puxante soziedá catalana debán d'a perspeutiba d'a nueva guerra que se beniba denzima d'a Corona d'Arag3n. Y, efeutibamén, asinas estió: cuan en 1285 o rei de Franzia -Felipe III o Atrebito- escomenziase a suya gran imbasi3n aragoneses e catalans responderban con totas a suyas capazidaz á la crida d'armas d'o suyo rei, otenendo una esclafadera bitoria sobre os exerzitos atacans.

En as añadas posteriors á ra guerra, a esperenzia d'o prozeso reboluzionario que dio naximiento á o Prebilechio Cheneral d'Arag3n aganó á un seutor d'a nobleza á continuar con o uso u menaza de l'uso d'a fuerza ta rancar d'o monarca nuevas conzesions. En cada clamamiento de rebeli3n os nobles aragoneses apedillaban a Uni3n, e baxo ixa consina autuaban. Sin dembargo, á esferenzia d'o escayezito en 1283, os nobles que las encap ezaban no contaban guaire con o refirme d'as atrás fuerzas d'o reino e as suyas rebendicazions se buegaban á tot aquero que faborexeba meramén á os suyos intreses particulars u de clase. Asinas, as conzesions que aconseguieron rancar d'os débils reis aragoneses se denominoron "Prebilechio d'a Uni3n" e, cuan istos nobles fuoron finalmén redotatos en 1348 por Pietro IV en a baralla d'Epila, tal documento estió zircundizito e festicamén destruyito por o rei (esperrecato por a suya man con o suyo puñal e arrullato ta o fuego), prezisamén en o mesmo puesto en lo que Pietro III eba atorgato ro Prebilechio Cheneral 65 añadas antis: o combento de Pedricadors de Zaragoza. En o relato que o propio Pietro IV fa á o suyo tío diziba goyo e somarda:

"Quiesto tío: bos foi saper que güei, enta ra ora de nonas, en Corte Cheneral d'Arag3n, nos fuoron entregatos os Prebilechios, o libro d'a Uni3n e o siello, e Nos, con a nuestra man, de seis en seis fuellas tallemos tot ro libro, e con cuatro mazadas escluchinemos o siello e as bullas d'os Prebilechios, y esperrequemos os Prebilechios. Totas as escrituras d'a Uni3n, debán d'a Corte, estioron arrullatas ta una gran chera que ebanos

feito parar en o refectorio d'os Pedricadors, do se zelebran as Cortes; e ixo se reyalizó entre grans ploros, debito á ra fumera que astí se fazió. Por isto podez replecar que a Unión, grazias á Dios, ha muerto, e nusatros e muita buena chen la emos plorata por a fuerza e afogamiento d'o dito fumo ...”

O refectorio do tenió puesto iste feito encara existe e acubilla güei a Biblioteca e Zentro de Documentación de l'Augua e d'o Meyoambién, en o paseyo d'Echegaray e Caballero de Zaragoza. Atros testimonios fablan de cómo o rei, en o suyo enueyo cuan crebaba os pergaminos con o suyo puñal (d'astí que tamién s'aiga clamato á Pietro IV “o d'o puñalet”), plegó á ferir-se, de traza que, en beyer-se sangrar, no podió sino esclamar:

¡Prebilechio que tanta sangre ha costato no se debe crebar sino redamando sangre!

Estió en ixe mesmo auto e Cortes de 1348 en lo que o rei mete de manifiesto ro radicalmén distinto caráuter d'o Prebilechio d'a Unión, seutario y elitista, en contimparanza con o cheneral (d'astí o suyo nombre) e amplo (en o sentito más constituzional d'o termino) d'o Prebilechio Cheneral, pues estió alabez cuan se dezidió que iste zaguero fuese incorporato á o libro d'os Fueros d'Aragón, quedando consagrato ro suyo alcanze e caráuter imperatibo sobre tot e sobre toz.

Cal puntualizar que o testo de 1283 eba estato enamplato e reparato en bels d'os suyos aspeutos en unas Cortes zelebratas en Zaragoza en agosto de 1325. Iste reparo, promulgato ro 1 de setiembre d'ixa añada, reculliba desposizions relatibas á ra benda d'a sal, o engalzamiento d'os falsiadors de moneda, as tarifas d'os escribers, a zircunduzión de l'emparamiento de biens por suizidio (nomás reserbato que á os traidors), a espropiazión de mesnadas e tierras de caballers e mesnaders solo que por causa chustificata e –pro importán- a proibizión d'a tortura en tot ro reino, fueras d'o causo de crimen de falsificazión de moneda y sobre bagamundo que no fuera natural d' Aragón.

Traszendenzia d'o Prebilechio Cheneral

Resulta cuasi obligato contimparar o Prebilechio Cheneral d'Aragón con a millor conoxita (mesmo ta os aragoneses, grazias á ra literatura e o zine) *Magna Carta* inglesa. Iste documento, cuala denominazión se biene fendo serbir tamién ta referir-se á ra Constituzión de cualesquier país, estió rancata á o rei Juan I Sin

Tierra, (conoxito por o gran publico como o “tirano” d’as abenturas de Robin Hood) en 1215, baxo a presión d’a nobleza d’Anglaterra. A suya contimparanza con o Prebilechio Cheneral ye de dar dende barios puntos de bista (chenesis, fuerzas e intreses en presencia, contenito e repercusión posterior). Puesto que iste documento ye posiblementén o unico prezedén esistén d’o acayezito en Aragón en 1283, resulta chocante a suya fuerte enfluyenzia en a esmachinación d’os que, sieglos dimpués, s’inspiroron en el ta alazetar determinatos dreitos e guarenzias d’as personas tals como ro *Habeas Corpus* (limitación d’o tiempo de detención dica que o detenito pueda comparexer debán d’un chuez), a *Petition of Right* (proibición d’infracción de determinatas libertaz indiduals por parti d’o rei) u mesmo en a redazón d’a Constitución d’os Estados Unidos d’America. E ixo sosprende encara más si paramos cuenta de que os 63 articlos d’a *Magna Carta* resultan estar más limitatos en cuanto á os suyos prezeutos e prenzípios d’alcanze constitucional que o Prebilechio Cheneral d’Aragón. Iste zagüero yera, manimenos, menos detallato en a casuistica d’afers tratatos debito á que, en a suya mayoría, ye eban estato debitamén codificatos en a compilación d’os Fueros d’Aragón de 1247.

O Prebilechio Cheneral no estió ro unico fautor que con o tiempo fazió d’Aragón ixa mena d’isla parlamentarista, pautista e garantista en meyo d’una Europa que eboluzionaba enta o asolutismo d’os suyos reis e prenzipes. Se trata d’un peirón –anque d’una enorme importanzia- en a costrución d’una constitución politica de l’Estatu aragonés que estió radicalmén distinta d’a que se desarrollaba arredol suyo.

Ista cadena d’acontezimientos rancarba d’a dezisión de Chaime I de dar por concluyita a espansión territorial d’o reino d’Aragón ta zentrar as suyas enerchías en o desarrollo institucional e gubernatibo d’o país. A complización d’os fueros d’Aragón en 1247 obedexeba á ixo ochetibo e teneba a intenzión d’ir adautando poco á poco ro caráuter indichena e consuetudinario d’o dreito aragonés á ras pautas d’o dreito romano, más apropio ta os intreses e nezesidaz d’o sobirano. A eslización ta ista faina de Vidal de Canellas, formato en a unibersidá de Bolonia (zentro d’espardidura d’as dotrinas churidicas romanistas), yera idónia. Sin dembargo, os ochetibos de Chaime I estaban frustratos cuan en a prautica se trobó con una desinforme resistenzia d’a soziedá aragonesa á modificar tanto a entrepitación e aplicazón d’o dreito aragonés en o sentito angluziato por o rei como á azeutar modificazions d’o mesmo que suposasen un cambeo d’a suya naturaleza orichinaria. Mesmo, e ta marcar plateramén a suya esferenziación churidica, os aragoneses se refusoron de clamar as suyas normas “leis”, ensistindo en a denominación “fueros” ta senificar l’orichen indichena e consuetudinario d’unas normas que, á o suyo

entender, no yeran sino formulazions d'un dreito natural d'a tierra aplicato dende tiempo inmemorial entre os aragoneses e que no surtiba d'a mera boluntá d'o monarca.

A trasformazión d'un país que eba dixato d'estar una comunidá umana cualo ochetibo primordial yera o empente melitar e reconquistador ta pasar á reorganizar-se como una soziedá que desembolicase o suyo propio dinamismo endocheno drento d'as suyas buegas, dioron piet á ras lochicas tensions e conflitos, espezialmén entre o rei e l'antiga elite politica e melitar que tanto s'eba benefiziata antis más de l'empente reconquistador e que, agora, carexeba de bías de promozióon sozial y economica que considerase azeptables. Esta pequizia tamién afeutaba á os intreses d'o clero (pensem, por exemplo, en as ordens melitars) e á ras billas e ziudaz que se benefiziaban d'a expansión d'o comerzio e as manufacturas asoziato á ras nuebas conquistas territorials. En ixe contesto d'aspra dialeutica entre o rei e as fuerzas bibas d'o reino, lideratas por a nobleza, se creyó a instituziún d'o Chustizia Mayor d'Aragón en as Cortes d'Exeya de 1265, como "chuez meyo" en un prenzipio nomás que entre o rei e a nobleza e os nobles entre ellos.

Manimenos, o eszenario deribato d'o reconoximiento cheneral de dreitos e libertaz recullito en o Prebilechio Cheneral d'Aragón obligarba á ixamplar o ambito d'autuazióon d'o Chustiziazgo e a puyar o suyo peso politico en o tarabidato instituzional e foral aragonés. Igualmén, as Cortes d'Aragón pasoron d'estar bella cosa más que o consello en o que o rei deliberaba con os nobles e demás representans d'o reino (en o sentito meyebal d'o termino, dato que ro sofraxio democratico unibersal no esistiba en ixa puenda): se combertiban agora en una instituziún esencial en a gubernazióon d'o país. Á partir d'ixe momento, e sin perchudizio d'atras atrebuzions que remanieron en as mans d'o rei, o monarca nomás podeba lechislar chunto con as Cortes, d'aluerdo con os suyos cuatro grupos politicos estamentals (os "brazos" de ricos-ombres, infanzons, clero e unibersidaz —isto ye: os poders monezipals-). O monarca ya no poderba autuar á o suyo albitrio, sino sozmeso á o fuero (prenzipio de legalidá). A resoluziún d'os conflitos instituzionals se ferba conforme á un prozedimiento reglato. S'introduzirba a guarenzia d'os dreitos individuals. E, de traza consecuen con a norma de tradizióon agora codificata como fuero, se consagraba o prenzipio cheneral de libertá zebil en ausenzia de cualsquier norma imperatiba.

O refinamiento d'istos prenzipios constituzionals dimpués d'a redota d'a Unión en 1348 e l'azeutazióon definitiba d'o Prebilechio Cheneral por parti de Pietro IV suposoron o aposentamiento e fuerte desarrollo d'o sistema politico-

institucional aragonés que con tanto desito aturoron as estendenzias asolutistas e autoritarias que trunfaban difuera d'a Corona d'Aragón. L'autibidá desarrollata por a corte d'o Chustizia en a entrepitazión d'os fueros (que se reculliba en as clamatas Oserbanzias, berdadera churisprudenzia constitucional aragonesa) dioron piet á o zagüero gran referén constitucional d'Aragón: o Fuero de Sobrarbe. As referenzias de bels d'os más cualificatos letrudos á iste fuero lechenario empentoron a formulazión d'a teoría politica basica que sustenta tot lo tarabidato constitucional aragonés. Se trataba d'una imbenzión, una lienda que, sin dembargo, se fazió serbir como poderoso argumento chustificadero d'a forma de gobernar-sen os aragoneses e d'o paper d'as suyas instituzions propias, empezipiando por a d'o mesmo monarca. En ella s'afirma que fueron os aragoneses qui en o suyo momento eslichieron reis ta que lis gobernasen d'aluerdo con as leis d'o reino, e no pas por o libre albitrio d'os monarcas. A suya bersión más esitosa se plasmó en a Letra Entimata que escribió ro 25 de febrero de 1435 o Chustizia Ioan Ximénez Cerdán á o suyo suzesor Martín Díez d'Aux. En ella no sólo s'assume que “en Aragón, antis bi abió leis que reis”, sino que mesmo antis que reis tamién bi n'abíó de chustizias. D'istas referenzias e d'iste importantismo testo (que, como ro Prebilechio Cheneral d'Aragón, tamién s'incorporó á o libro d'os fueros) se deribó a formula –también mitica- d'a chura d'os que eban de recullir a corona d'Aragón: “*Nos, que semos tanto como vos, e chuntos más que vos, tos eslechimos como o nuestro Señor e Rei si conserbaz os nuestros dreitos e libertaz; e si no, no*”.

O Reino d'Aragón, con u sin Prebilechio Cheneral, no yera una democracia (conzeuto inesistén e inconzebible en a mentalidá e zercustanzias d'ixa puenda) como la replecamos en os nuestros días. Pero ye indudable que, en buena mida, grazias á o Prebilechio Cheneral, Aragón yera un país muito más proteutor d'os dreitos individuals d'a mayoría d'a suya poblazión e se gobernaba por instituzions e normas muito más partezipatibas que as de cualesquier atro Estado d'a suya epoca. O bigor d'a suya cultura politica estió tresladato en buena cosa e ta ro suyo beneficio ta Cataluña e Balenzia por unos monarcas cosziens d'a nezesidá d'alzar os equilibrios e a equidá entre os prenzipals Estados d'a suya Corona. Iste legato naxito en o Reino d'Aragón estió remerato por os que en o siglo XIX rechiroron en ixa reyalidá y en os mitos que arredol d'ella se costruyoron, ta conzebir e diseñar as Constituzions e os Estados democraticos d'enguán.

Con toz os nuestros respetos por Robin Hood: o Prebilechio Cheneral d'Aragón deberba estudiar-se en as escuelas. E no solo que en as aragonesas.